

УДК 340.12(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.2>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА З ЇЇ ФУНКЦІЯМИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

Мельничук С.М.,

*професор кафедри публічного та приватного права
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)*

*Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
e-mail: smmelnichuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-040X>*

Мельничук С.М., Взаємозв'язок моделі сучасної держави Україна з її функціями: теоретичні питання

Зміна світопорядку, інтеграційні процеси й державотворення впливає не лише на природу держав, але й на її мету, завдання та функції, які зазвичай фіксуються державами у конституціях чи інших законах. Метою цієї статті є з'ясування співвідношення функцій сучасної держави Україна з її конституційною моделлю шляхом: уточнення природи сучасної держави Україна, її мети завдань та функцій, які відповідають сучасній правовій державі в трансформаційних умовах. Сучасна держава Україна бере свій початок від 1991 року і функціонує до нині. Це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації своїх функцій. Модель розвитку сучасної держави Україна як демократичної, правової, соціальної держави зафіксована в Конституції України та визначає мету її функціонування – забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства. Мета і завдання тісно взаємопов'язані між собою. Мета сучасної держави Україна є визначальною для завдань, зумовлює їх коло для держави – завдання щодо забезпечення цілісності суспільства; завдання щодо управління справами суспільства; завдання щодо розвитку суспільства, а також завдання, які гарантують взаємодію сучасної держави Україна з іншими соціальними суб'єктами. Такі питання потребують розв'язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. Функції сучасної держави Україна як і завдання спрямовані на досягнення її мети щодо цілісності, управління, розвитку суспільства. Обсяг та межі такої діяльності обумовлені змістом кожного із цих завдань. Така конструкція відображає співвідношення та взаємозв'язок між моделлю сучасної держави Україна та її функціями. Адаптація функцій до змін у сучасній державі є їх необхідною властивістю, яка дозволяє здійснювати регулюючий вплив на найважливіші сфери суспільного життя.

Ключові слова: сучасна держава, суверенітет держави, завдання держави, функції держави, правова держава, соціальна держава, демократична держава.

Mel'nychuk S.M., The relationship of the model of the modern state of Ukraine with its functions: theoretical questions

Changing the world order, integration processes and state-building affect not only the nature of states, but also its purpose, tasks and functions, which are usually fixed by states in constitutions or other laws. The purpose of this article is to clarify the relationship between the functions of the modern state of Ukraine with its constitutional model by: clarifying the nature of the modern state of Ukraine, its purpose, tasks and functions that correspond to the modern rule of law in a transformational environment. The modern state of Ukraine dates back to 1991 and functions to this day. It is a social public institution that ensures the integrity, management and development of society in the process of implementing its functions. The model of development of the modern state of Ukraine as a democratic, legal, social state is fixed in the Constitution of Ukraine and determines the purpose of its functioning – ensuring the integrity, functioning and development of society. Goals and objectives are closely interrelated. The purpose of the modern state of Ukraine is decisive for the tasks, determines their range for the state – the task of ensuring the integrity of society; tasks for the management of society; tasks for the development of society, as well as tasks that guarantee the interaction of the modern state of Ukraine with other social actors. Such issues need to be addressed in the process of implementing the functions of the modern state of Ukraine – the most appropriate amount of state activity to address them. The functions of the modern state of Ukraine as well as the tasks are aimed at achieving its goal of integrity, governance, development of society. The scope and limits of such activities are determined by the

content of each of these tasks. This construction reflects the relationship and interrelation between the model of the modern state of Ukraine and its functions. Adaptation of functions to changes in the modern state is their necessary property, which allows to exercise a regulatory influence on the most important spheres of public life.

Key words: modern state, state sovereignty, state tasks, state functions, rule of law, welfare state, democratic state.

Постановка проблеми. Світ змінюється, процеси сучасного державотворення, інтеграційний вимір подальшого розвитку нашої держави обумовлюють дослідження співвідношення функцій сучасної держави Україна з її конституційно закріпленою моделлю (демократичної, правової, соціальної держави). Адже суттєва зміна світопорядку впливає не лише на природу держав, але й на її мету, завдання та функції, які зазвичай фіксуються державами у конституціях чи інших законах. Нині очевидним є розрив між традиційно визначеними підходами до розуміння функцій держави їх класифікаційних груп та сучасними реаліями. А питання пов'язані з функціями держави є важливими для збалансованої її організації, ефективного функціонування.

Стан опрацювання цієї проблематики. Слід зазначити, що деякі загальнотеоретичні аспекти поняття функцій держави були розроблені ще в період функціонування іншої за моделлю держави, й були витребувані тим часом. Разом з тим спостерігається й до нині недостатність системних вітчизняних досліджень із проблемних питань пов'язаних з функціями сучасної держави Україна і відсутність науково обґрунтованої цілісної концепції, яка би відповідала потребам юридичної теорії та практики, завданням розвитку держави Україна загалом. Попри це праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: А. Георгіци, О. Зайчука, В. Ковальського, М. Козюбри, А. Колодія, Н. Оніщенко, О. Скакун, О. Фрицького та інших є вагомим внеском у розвиток теорії функцій держави.

Мета цієї статті полягає в з'ясуванні співвідношення функцій сучасної держави Україна з її конституційною моделлю шляхом: уточнення природи сучасної держави Україна, її мети завдань та функцій, які відповідають сучасній правовій державі в трансформаційних умовах.

Виклад основного матеріалу. В ст. 1 Конституції України зафіксована модель розвитку сучасної держави Україна як демократичної, правової, соціальної держави [1], питання щодо якої неодноразово висвітлювалася в юридичній літературі. Така конституційна модель є визначальною для формування мети сучасної держави Україна, на досягнення якої спрямовуються її зусилля як соціальної публічної інституції, що наділена відповідними владними повноваженнями. Метою такої держави є забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства. Для її досягнення створюється система державних органів, підприємств, установ, які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації її функцій за допомогою системи правових засобів [2, с. 59].

В юридичній літературі поняття держави, її завдань, функцій розглядаються по-різному і не відображають ознаки притаманні саме сучасній державі Україна. З врахуванням поняття «сучасний», яке трактується, як те, що стосується одного часу, однієї епохи; теперішнього часу, нинішньої епохи [3, с. 872]; найновішого часу, найновішої епохи; який існує, відбувається, тепер, нині [4]; який наявний у цей час, теперішній, сьогоднішній, нинішній [5], а також положень Акту проголошення незалежності України, сучасна держава Україна бере свій початок від 1991 року і функціонує до нині [6]. І зважаючи на конституційні параметри її характерні низка ознак, які формуються під кутом зору її моделі – демократичної, правової, соціальної держави.

Слід зазначити, що сучасна держава Україна є динамічною системою, якій притаманні сучасні принципи розвитку. Вона як і багато інших держав, розвивається як суверенна, демократична, правова, соціальна держава.

В юридичній літературі є доволі стабільним розуміння державного суверенітету України як верховенство, самостійність, повнота й неподільність влади в межах її території та незалежність й рівноправність у зовнішніх зносинах [7] і зазначається, що між демократичною державою й правовою державою існує тісний взаємозв'язок [8].

Вітчизняна наука оперує різними дефініціями демократичної держави, які змістовно практично не відрізняються одна від одної. Детальний аналіз наукових надбань у цій сфері свідчить про те, що в залежності від прихильності вчених до інституціональних чи процесуально-процедурних елементів, демократична держава здебільшого постає як «специфічна інституціонально організована система органів державної влади і місцевого самоврядування, які забезпечуючи народний суверенітет, здійснюючи волю більшості громадян і спираючись на непорушні правові принципи, реалізують суспільно значимі завдання, сприяють досягненню суспільного консенсусу та забезпечують розвиток громадянського суспільства» [9, с. 5].

Тож сучасна держава Україна має бути чутливою не тільки до потреб суспільства але й вимог функціонування в умовах глобалізації та інших процесів з огляду на потребу в посиленні ролі держави в житті суспільства при одночасному зростанні участі громадськості в управлінських процесах.

Нині в сучасній державі Україна спостерігається формування демократичних параметрів, зокрема: визнання інтересів різних соціальних груп через демократичні інститути; сприяння розв'язанню загальносоціальних справ; координація інтересів різних соціальних груп; формування громадянського суспільства; наявність ідеологічної багатоманітності; децентралізація влади, передача частини владних повноважень органам місцевого самоврядування та інші [2, с. 60]. При цьому слід зважати на те, що демократична держава є найоптимальнішою формою для розвитку громадянського суспільства, яке є основою формування правової держави.

Розуміння правової держави базується на системі принципів (верховенство права, поділ влади, формальна й фактична рівність перед законом, реальність прав людини й громадянина, забезпечення соціальної справедливості) закріплених в Конституції України, зокрема в ст.ст. 3, 6, 8, 22, й відображають основні засади функціонування держави Україна як правової.

Сучасна держава Україна формується і як соціальна держава, в основі якої є визнання людини найвищою соціальною цінністю. Тож вся діяльність сучасної держави Україна має бути спрямована на забезпечення соціальних гарантій з урахуванням ратифікованих міжнародних правових актів. Для такої держави є характерним не лише визнання людини найвищою соціальною цінністю, але й її взаємозв'язок із громадянським суспільством, взаємодія ринкових відносин з державним регулюванням економіки, забезпечення правового статусу особи; наявність ефективної системи соціального захисту та інші [2, с. 61].

Отже теоретична модель сучасної держави Україна базується на взаємодіючих конституційних засадах демократичної, правової, соціальної держави, та з врахуванням юридичних обов'язків держави як міжнародного суб'єкта. При цьому в такій моделі вона постає як цілісний інститут спрямований на служіння українському народу в умовах вільного функціонування громадянського суспільства, змін і викликів які диктуються суспільством та світовими процесами.

На основі аналізу конституційної моделі сучасної держави Україна формуються основні її ознаки, які сприяють уточненню поняття сучасної держави Україна як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій [2, с. 62].

В літературі зазначається, що показником якісного рівня функціональних можливостей держави, закладених у потенціалі її розвитку є мета [10, с. 71-72]. Мета сучасної держави Україна формується під кутом зору конституційної моделі, яка об'єктивує логічні взаємовідносини її функціональних сфер [11]. Тож метою сучасної держави Україна є забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства.

Мета і завдання тісно взаємопов'язані між собою, оскільки саме мета обумовлює основні завдання.

В словнику української мови під завданнями розуміється мета до якої прагнуть, хочуть здійснити; визначений запланований для виконання обсяг роботи, замисел, задум, те, що потребує вирішення; проголошується; те, що хочуть здійснити [3].

У юридичній літературі завдання трактують як те, що необхідно зробити, вузлові, проблемні напрями діяльності держави [12, с. 106]; питання які формують проблеми, що виникають у державі на тому чи іншому етапі державного будівництва [13, с. 162]. Подібна позиція простежується практично і в інших роботах пов'язаних з дослідженням категорії «функції держави».

Разом з тим висловлюються погляди, що правова природа завдань сучасної держави Україна виявляється в тому, що це питання, які потребують розв'язання для досягнення мети, відображають основні ознаки держави, визначають обсяг діяльності держави необхідний для досягнення мети в конкретних умовах, формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, обумовлюють зміст та обсяг функцій держави. І під завданнями сучасної держави Україна слід розуміти питання, які обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій держави [14, с. 47; 2, с. 63].

Як уже зазначалося, Конституція України визначає мету та завдання сучасної держави Україна, які слід розв'язати в процесі реалізації її функцій. І зважаючи на те, що мета сучасної держави Україна є визначальною для завдань, оскільки саме вона зумовлює їх коло завдань держави, то завдання можна класифікувати на такі групи:

- а) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства: забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 17); забезпечити державну безпеку і захист державного кордону України (ст. 17); зовнішньополітична діяльність спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки (ст. 18); правовий порядок (ст. 19);
- б) завдання щодо управління справами суспільства: забезпечення екологічної безпеки (ст. 16); здійснення влади через органи держави (ст. 5); забезпечення конституційних прав і свобод на підставі Конститу-

ції України (ст. 8); здійснення права власності на об'єкти виключної власності (ст. 13); забезпечення захисту усіх суб'єктів власності (ст. 13); гарантування права власності на землю (ст. 14); створення юрисдикційного механізму захисту прав людини (розділ II); утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3); відповідальність держави перед людиною (ст. 3); розподіл влади (ст. 6) та повноважень між органами держави (ст. 85, 106, 116, 119, 150, 121, 124); формування бюджетної системи (ст. 95); формування демократичних інститутів (вибори, референдум) [1];

в) завдання щодо розвитку суспільства: укладання міжнародних договорів (ст. 9); але вони у значній мірі переплітаються із завданнями щодо управління справами суспільства.

Водночас Конституція України містить низку положень щодо завдань, які гарантують взаємодію сучасної держави Україна з іншими соціальними суб'єктами, наприклад, консолідація української нації (ст. 11); гарантування місцевого самоврядування (ст. 7); гарантування української мови, інших мов (ст. 10); дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); забезпечення політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст. 15); гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15); брати участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування (ст. 142) [1].

Втім слід зазначити, що в сучасних умовах держава впроваджуючи принцип децентралізації влади передає низку завдань для розв'язання іншим суб'єктам – недержавним, зокрема органам місцевого самоврядування.

Ці та інші питання потребують розв'язання в процесі реалізації функцій держави.

Теорія функцій держави на сучасному етапі хоча і є певною мірою сформованою, втім потребує перегляду, адже наукові погляди щодо поняття функцій держави різняться. Їх періодизація свідчить про наступне: до початку XX століття, функції держави розглядалися в контексті загального вчення про державу; початок XX століття – середина XX століття зміст поняття «функції держави» розкривався через соціальну сутність держави (відображав тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності); друга половина XX століття – 90 р. XX століття поглиблення положень теорії функцій держави шляхом виявлення їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів; функції держави трактуються як основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави (це визначення є в обігу сучасної юридичної науки й до нині); кінець XX століття – зміна змісту функцій держави під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини; г) початок XXI століття й до нині – зміна змістових аспектів поняття «функції держави» (у зв'язку з впровадженням ідеї сервісної держави й децентралізації), посилення взаємовпливу внутрішніх й зовнішніх функцій держави [2, с. 100].

Як зазначалося вище, функції сучасної держави Україна взаємопов'язані з її метою, завданнями. І якщо завдання визначають зміст питань, які необхідно розв'язати, то функції – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. А відтак функція є категорією системного аналізу, яка дає змогу сформулювати найбільш доцільну конструкцію діяльності, що дозволить розв'язати завдання та досягти мети.

Варто зауважити, що в науковій літературі виокремлюють різні класифікаційні групи функцій держави. Так, наприклад Ф. Фукуяма запропонував перелік державних функцій, який забезпечує «візуалізацію» сфер впливу держави та поділив їх на три категорії не виокремлюючи критерію. До мінімальних функцій держави він відніс забезпечення суспільного блага, оборону, закон і правопорядок, право власності, макроекономічне регулювання, охорону здоров'я, підвищення соціальної справедливості і соціального захисту, захист бідних, створення програм боротьби з бідністю, допомогу постраждалим від стихійного лиха; до проміжних – вирішення зовнішніх факторів, освіта, охорона і захист навколишнього середовища, регулювання монополії, боротьба з недостатнім рівнем освіти, страхування, фінансове регулювання, забезпечення соціального страхування. Активними є – економічна політика та перерозподіл капіталу [15, с. 10].

В основу поділу функцій держави А. Філіпс закладає критерій правові форми діяльності держави й виокремлює на цій підставі законодавчі, розпорядчі чи адміністративні, судові функції [16, с. 39-42].

Так, якщо критерієм є завдання сучасної держави Україна, то і функції сучасної держави Україна відповідно, як і завдання будуть спрямовані на досягнення її мети щодо цілісності, управління, розвитку суспільства. Обсяг та межі такої діяльності обумовлені змістом кожного із цих завдань.

З огляду на виокремлені вище завдання сучасної держави Україна до зовнішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести зокрема наступні: функція міждержавного співробітництва; функція міжнародної співпраці; функція європейської інтеграції. Такі зовнішні функції сучасної держави Україна забезпечують цілісність, функціонування та розвиток суспільства, обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких спрямована на їх реалізацію.

А до внутрішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести, зокрема такі: функція забезпечення національної безпеки; функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних

відносин; функція формування апарату держави; функція фіксування і забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи; функція гарантування розвитку й захисту всіх форм власності; функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні; функція створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодії з ним .

Пропоновані функції сучасної держави Україна не є абсолютними та вичерпними, оскільки державі властивий динамічний та відкритий характер. Адаптація функцій до змін у сучасній державі є їх необхідною властивістю, оскільки цінність і значущість виявлених функцій сучасної держави Україна полягає саме в тому, що кожна з них дає змогу досягати мети окресленої моделлю держави, розв'язувати ті чи інші завдання, здійснювати регулюючий вплив на найважливіші сфери суспільного життя.

Висновки. Сучасна держава Україна функціонує на ґрунті розвинутого громадянського суспільства на засадах верховенства Конституції України, людиноцентризму, правової визначеності у служінні держави на користь загальному благу, інституційності держави з врахуванням децентралізації функцій та повноважень по здійсненню єдиної державної влади, транспарентності та респонсивності. Такі параметри відображають її конституційну модель – демократична, правова, соціальна держава, яка обумовлює її мету – забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства. Завдання сучасної держави Україна це питання, що обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна які є найбільш доцільним обсягом діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань. Вони впливають зі змісту положень Конституції України. Все це свідчить про співвідношення функцій сучасної держави Україна з її конституційною моделлю розвитку. Обсяги діяльності держави що спрямовані на розв'язання завдань завжди детерміновані об'єктивними чинниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>
2. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. дис. ... д. юрид. наук: 12.00.01., Київ, 2019. 478 с.
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. К.: Наукова думка, 1970-1980.
4. Всесвітній словник української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org>
5. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Укр. мов.-інформ. фонд. 2-е вид. К.: Довіра, 2006. 477 с.
6. Про проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991р. № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Стаття 502.
7. Байдін Ю.В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2012. 245 с.
8. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄОБСЄ; Витяг, Міжнародний документ від 29.06.1990. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_082
9. Цесар І.А. Правові основи розвитку сучасної демократичної держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Острог, 2012. 206 с.
10. Затонский В.А. Эффективная государственность. М.: Юристъ, 2006. 286 с. (Res cottidiana).
11. Липовська Н.А. Інтерпретація концепту «державна служба» з позицій організаційного підходу. *Аспекти публічного управління. кадрова політика та публічна служба*. 2014. № 7 (7). С. 58-66.
12. Лоцихін О.М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Б. в., 2010. 513 с.
13. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Запоріжжя, 2010. 535 с.
14. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика. Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2018. 346 с.
15. Fukuyama Francis. State building: Governance and world order in the 21 st. century. Cornell University Press, 2004. 208 p.
16. Fillipps. The principles of English law and the constitution. London, 1939. 180 p.